

KÖNYVTÁR				
-----------------	--	--	--	--

BALOGH KRISZTA

Az evangélikus iskolák könyvtárainak helyzete

Egy iskolai könyvtári felmérés eredményei

„Az evangélikus egyház közoktatási intézményeinek célja az, hogy tanulóit evangélikus szellemben, a magyar haza hű polgáraivá, evangélikus tanulóit egyházunk öntudatos, hű és áldozatkész tagjaivá, a más felekezetű tanulókat egyházunk megbecsülésére, és a lelkiismereti szabadság tiszteletben tartásával, a lehetőségekhez képest saját egyházuk segítségével is nevelje...”

(MEE Törvényei VIII. tv. 19.§).

Történetek előzmények

*„Öröklött, nagy Varázs, holtak idézője,
Messze nemzedékek egymáshoz fűzője,
mert csak a Könyv kapcsol múltat a jövőbe,
ivadék lelkeket egy nemzetté szőve.”*

(Babits Mihály: Ritmus a könyvről)

Az iskola és a(z) iskolai) könyvtár egyidős, egyaránt ezer esztendősz hazánkban. Az erre utaló bizonyítékok („könyvtár katalógus” a Szent Márton hegyi kolostor I. László által elrendelt vagyonszeírásában, a különböző székes káptalanok, káptalani iskolák könyvjegyzékei stb.) azonban csupán a könyvek kétségtelen jelenlétét igazolják; a középkori iskolai gyakorlatban. A könyvek használata – jellegükénél, értékükénél fogva is – erősen korlátozott volt, mivel az oktatás alapvető módszerét hosszú időt át a lectio, a felolvasás és az így megismert szövegek magyarázata, értelmezése képezte.

Az iskolai könyvtárak történetének kezdetei Európa-szerte a XIX. század második felére esnek. Magyarországon először az Eötvös-féle 1868. évi XXXVIII. tc. tesz említést az iskolai könyvtárakról.

Röviden az evangélikus oktatásról

„Minden tevékenység legalább egy kicsiny szikrát hoz le az égi tűzből.”
(Hamvas Béla)

1989. szeptember 2-án a Budapesti Evangélikus Gimnázium (Fasor) tanévnyitójával, díszes ünnepély keretében, megvalósult a régi álom: közel negyven év után újra megkezdhetette működését egy evangélikus egyházi középiskola. Azóta az evangélikus egyház szerte az országban tizenkét középfokú iskola évfolyamait indíthatta el. Ezen felül két középiskolai és egy főiskolai kollégium, hét általános iskola, tizenhat óvoda és egy

pedagógiai szakmai szolgáltató működik egyházi vezetéssel. A 2007/2008-as tanévben 37 evangélikus közoktatási intézményünk működik az ország különböző pontjain, 10047 gyermeket nevel mintegy 951 pedagógus.

Minden oktatási intézményünk vezetője és fenntartója igyekezett olyan szerkezetet és profilt kialakítani, amely alkalmazkodik a történelmi hagyományokhoz, az értékek továbbviteléhez, de figyelembe vette a szülők igényeit, és megkereste azokat a lehetőségeket, amelyeket város és a környék még nem tudott kielégíteni. Bővítették a kínálatot, amelyben legelső helyen a keresztyén nevelés áll. Mindenütt nagy hangsúlyt fektetnek az oktatás magas színvonalára, a korszerű ismeretek átadására, és olyan képességek kifejlesztésére, amelyek lehetővé teszik minden gyermek számára tudásának, ismereteinek megújítási képességét.

Gimnáziumaink nyolc-, hat- és négy évfolyamos szerkezetben működnek. A helyi igényeket is figyelembe veszik: Sopronban német nemzetiségi oktatás folyik nyolc és négy évfolyamos szerkezetben, ugyanitt esti és levelező képzést is folytatnak. Bonyhádon két tanítási nyelvű német oktatást vezettek be, majd egyedüli egyházi iskolaként elindíthatták az Arany János tehetséggondozó programot. Békéscsabán a gimnázium mellett művészeti képzést is folytatnak, kétféle módon: művészeti szakközépiskolában, illetve alapfokú művészetoktatási intézményként. Az iskoláinkban végzett magas színvonalú oktató munkát a statisztikai adatok és az OKÉV felméréseinek eredményei is bizonyítják.

Az evangélikus iskolák könyvtárainak felmérése

„Minden jó könyv egy-egy tanítója a nemzetnek”

(Gárdonyi Géza)

A Magyarországi Evangélikus Egyház Evangélikus Országos Könyvtára és Evangélikus Pedagógiai Központja közös projektjében 2008. első hónapjaiban huszonegy oktatási intézményében működő húsz iskolai könyvtárát vizsgálta meg. (Azért számolunk húsz könyvtárral, mert a Berzsényi Dániel Evangélikus Líceumban két külön könyvtárról beszélünk. A régi nagy könyvtárról és a kisebb iskolai könyvtárról.)

Iskoláink és iskolai könyvtáraink között vannak nagy múlttal rendelkező evangélikus intézmények. A soproni Berzsényi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium, Szakképző Iskola és Kollégium alapítási éve 1557. Ezt követte a 18. század elején alapított aszódi iskola, az Evangélikus Egyház Aszódi Petőfi Gimnáziuma, Szakképző Iskolája és Kollégiuma, valamint az Alberti Evangélikus Általános Iskola. A 19. században hat iskolát alapítottak, ezek jogutódai a következők: Békéscsabai Evangélikus, Művészeti Szakközépiskola, Kollégium és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium és Kollégium, Budapest-Fasori Gimnázium, Evangélikus Mezőgazdasági, Kereskedelmi, Informatikai Szakképző Iskola és Kollégium (Kőszeg), Deák Téri Gimnázium, Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium. Az 1900-as évek elejétől napjainkig alapított vagy átvett iskoláink: Eötvös József Evangélikus Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola (Sopron), Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium és Pedagógiai Szakközépiskola (Miskolc), Luther Márton Kollégium (Nyíregyháza), Magyarországi Evangélikus Egyház Budapesti Kollégi-

umai, Péterfy Sándor Evangélikus Oktatási Központ (Győr), Orosházi Evangélikus Általános Iskola és Gimnázium, Benka Gyula Evangélikus Általános Iskola és Óvoda (Szarvas), Gyurátz Ferenc Evangélikus Általános Iskola (Pápa), Hunyadi János Evangélikus Általános Iskola és Óvoda (Sopron), Magyar- Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Óvoda (Szarvas), Nyíregyházi Evangélikus Általános Iskola, Reményik Sándor Evangélikus Általános Iskola (Szombathely).

Az itt tárgyalt vizsgálat kiterjedt az iskolai könyvtári működés teljes körére. Külön kérés volt, hogy az adatlapot az iskola könyvtárosa töltsse ki, ha van az intézményben könyvtárostánár. A könyvtár működését illetően fontos információkra kérdeztünk rá: a könyvtári gyarapítás forrásaira, a technikai ellátottságra, informatikai felszereltségre, az alap és kiegészítő szolgáltatásokra. Jellemzőnek tartottuk az állományadatokat és a forgalmi adatokat a működés minőségét illetően. A feltételrendszer, a működés és a szolgáltatások minősége együttesen jellemzik az iskolai könyvtárat.

A kérdésekre adott válaszok részletesen tájékoztatnak a feltételrendszeréről. Milyen a könyvtár elhelyezése, mérete, személyi ellátottsága, a könyvtáros képesítése? Milyen a pedagógiai program, tartalmazza-e a könyvtárhasználat tanítását, milyen tantárgy keretében és milyen óraszámban?

A felmérés adatainak értékelése

*„Aki mindennel elégedett, s nem akarja a jót jobbra cserélni,
az előbb utóbb mindent elveszít.”
(Lev Nyikolajevics Tolsztoj)*

A huszonegy intézményből tizenkilenc válaszolt a kérdésekre. Az iskolák az ország különböző pontjain, egymástól távol szolgálatnak. A huszonegy intézményünkben kettőben nincs könyvtár. Ennek oka a kis létszám, és a helyhiány.

A vizsgálat során láthatóvá váltak az evangélikus iskolai könyvtárak erős és gyenge pontjai. Természetesen vannak olyan területek, amelyeken elmozdulás tapasztalható a korábbi évekhez viszonyítva. Ezek a területek a következők:

- Felhasználók
- Könyvtáros-tanárok
- Tárgyi erőforrások
- Könyvtár-pedagógiai működőképesség
- Kapcsolódó tevékenységek.

A használói oldal felől megközelítve azt tapasztaltam, hogy folyamatos az igény az iskolai könyvtárak szolgáltatásaira. Nagyon jó, hogy az oktatási-nevelési folyamat valamennyi szereplője egyaránt használhatja, és a tanítás-tanulás folyamatát minden partner (résztvevő) számára támogatja. Ugyanakkor az iskolai könyvtáraink az öröndetesen szaporodó felhasználói igényeket csak alacsony szinten tudják kielégíteni. Míközben a tudás alapú társadalom megköveteli, hogy a digitális kommunikáció világában a diákok biztosan ki tudják használni a könyvtár adta lehetőségeket, iskolai könyvtáraink feltételrendszere ehhez nem szolgál elégséges adottságokkal.

Sajnos a maradékelvű könyvtárfejlesztés a legjellemzőbb. Így rendezetlen, tervezhetetlen a költségvetés. A könyvtári működést szabályozó dokumentumok aktualizálá-

sa nem mindenütt történt meg, pedig 1998, a 16/1998-s MKM rendelet hatályba lépése óta sok minden megváltozott: az iskolában (igények, szerkezet, profil, célok, hangsúlyeltolódások a képzés-nevelés feladatrendszerében stb.). Persze a könyvtárakban is sok minden átalakult azóta. (Pl. a technikai feltételek, tankönyvtár, könyvtáros-tanár napi tennivalói stb.). Mindenképpen megértek a módosításra, aktualizálásra az iskolai könyvtári dokumentumok is.

Az iskolai könyvtárak elhelyezése, méretei is messze elmaradnak a kívánalmaktól. A korszerű iskolai könyvtár működésének, elhelyezésének legfontosabb elve, hogy az alapvető funkcióknak megfeleljen. Önálló helyiséggel kell, hogy rendelkezzen. Egy tanulócsoport elhelyezését, zavartalan munkáját (asztalok, székek, lámpák) biztosító teret (25 fő) kell berendezni. Ez az olvasóterem a tanulóhelyekkel. E feltételeknek az evangélikus iskoláink közül mindösszesen négy tud eleget tenni.

Biztosítani kell az állomány elhelyezését, a különböző információhordozók raktári rendjének és áttekinthetőségének lehetőségét. A különböző tereket a könyvtár és az iskola közösen használja a pedagógiai program, a nevelési célok és szabadidős tevékenységek megvalósításához. Az elhelyezést és könyvtári tereket, nagyságot illetően sem járunk élen.

A könyvtár alapterülete 50 m² alatti hat iskolában. Ez a méret nem felel meg a fent említett alapvető funkcióknak. A leggyakoribb alapterület 50 és 100 m² közötti, ekkorával nyolc iskola rendelkezik, további hat könyvtár 100 m²-nél nagyobb. A könyvtárban tartott foglalkozások alkalmával, könyvtárhasználati órákon leültethető személyek száma mindkét iskolatípusban 25 fő alatt van.

Az iskolai könyvtárak nyitva tartása, a hozzáférés biztosítása az iskolahasználók számára nem mindig a legmegfelelőbb, pedig a szolgáltatások között legrangosabb helyen talán a rendszeres nyitva tartás áll. (Az iskolában működő iskolai könyvtárnak lehetővé kell tennie, hogy szolgáltatásait a tanulók és a pedagógusok minden tanítási napon igénybe tudják venni /KT 53.§-a (6.)/.) A heti nyitva tartásról tizennyolc könyvtár nyilatkozik. Az iskoláink könyvtárai közül kettő csak heti 1- 5 órán át tart nyitva. A heti 6 és 11 óra közötti nyitva tartást további két iskola biztosítja. Nyolc könyvtár heti 11-22 óra között tart nyitva, további nyolc pedig heti 22-nél magasabb óraszámban.

A könyvtárostánári pálya nagyon különbözik a többi pedagógusétól, mert nem csupán tanári, tanítói feladatokkal kell számolnia, hanem a könyvtáros szakmai feladatokkal is. Különösen eltérő anyagi felelősséggel, adminisztrációs, nyilvántartási kötelezettségekkel, vezetői-igazgatási feladatokkal, pályázatírással, külön iratkezeléssel kell naponta megbirkózni. A személyi feltételek alakulása a felmérés alapján: mindenütt van könyvtáros feladatokat ellátó személy. A tizenkilenc iskolában harminchat könyvtárost foglalkoztatnak. Teljes munkaidőben tizenhét helyen dolgoznak. Közülük tizenöten felsőfokú könyvtárosi, nyolcan más felsőfokú, és hárman középfokú végzettséggel rendelkeznek. Az egyik kolléga felsőfokú könyvtáros szakirányú továbbképzése folyamatban van. Akad olyan könyvtár is, ahol társadalmi munkából, szeretetből látja el a kolléganő a könyvtárosi feladatokat.

Az iskola alapidokumentuma az Alapító Okirat. Tartalmát az 1993 évi LXXIX. tv. 37.§(5) közoktatási törvény, az 1992. évi XXXVIII. tv. 88.§(3) államháztartási törvénnyel összhangban határozza meg. E szerint az intézmény alaptevékenységei között

fel kell tüntetni a könyvtári szolgáltatások nyújtását, mivel az iskolai könyvtári tevékenységet jogszabály írja elő.

Arra a kérdésre, hogy szerepel-e a könyvtár az alapító okiratban, pedagógiai programban és az intézményi minőségirányítási programban, hét iskola válaszolt igennel. Az alapító okiratban és a pedagógiai programban négy, csak egyikben öt szerepel, egyikben sem fordul elő négy könyvtár. A tantervi reformtörekvések kapcsán a szolgáltatási struktúrában meghatározó szerepet kapott a könyvtárhasználati foglalkozások és a könyvtárra épülő szakórák órarendszerű megtartásának követelménye. Arra a kérdésre, hogy megtartják-e a könyvtárhasználati órákat, tizenöt iskola válaszolt igennel. A probléma persze ettől még igen komoly, hiszen az előző számokból az azért kiderül, hogy a könyvtári szolgáltatások ehhez sem igazodnak, pedig ennek az ismeretnek az oktatása eleve nem rendelkezik olyan hagyományokkal, mint a többi tantárgy. Igen nagy eszközháttérrel kell dolgozni, amelyet folyamatosan fejleszteni kell, különben éppen azt a szerepet nem tölti be, amelyre vállalkozik. Ahhoz, hogy az iskolai könyvtáraink vállalni tudják ezt a kötelező alapfeladatot, és az oktatás egész folyamatában erősödő információs igények kielégítését mind a feltételeket, mind pedig a szakmai állapot színvonalát nagyságrendekkel javítani kell az elkövetkezendő években.

Legjellemzőbb, hogy nincs kellően megtervezve a könyvtár-pedagógiai munka (fő probléma a tudatos tervezés hiánya). A könyvtár-pedagógiai terv és könyvtárhasználati célismereteket kialakító könyvtárhasználati helyi tantervek és azok megvalósításának hiánya is minduntalan jellemzi az iskolai könyvtárainkat.

A közoktatási intézmény könyvtárai számára a minimális eszközöket a 11/1994(VI.8.)MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről 7. sz. melléklete tartalmazza. Az ebben előírtaktól elmarad iskolai könyvtáraink felszerelése. Tizennégy iskolai könyvtárban mind az egyéni, mind a csoportos helyben használatra van mód, habár elég szűkösen. A szaktanárok bontott csoportos oktatás keretében tartják meg a könyvtári ismeretszerzésre épített tanórákat. Könyvtárhasználati versenyre mindösszesen két iskola készítette fel tanulóit.

Az átlagos állományméret 10 és 20 ezer között van. Közepes méretű iskolákban ekkora állomány a gyűjtőkori szabályzatoknak megfelelően kielégítő mennyiségű. Különösen akkor, ha rugalmas, folyamatosan fejlesztett, színes tipológiával rendelkező dokumentumgyűjteményről van szó. Mindösszesen nyolc iskola rendelkezik ilyen állománymérettel. Az ennél nagyobb – 20 és 30 ezer közötti állomány –öt evangélikus iskolai könyvtárra jellemző. Ennél nagyobb állománnyal két könyvtár rendelkezik, de hat könyvtár állománya nem éri el a 10 ezer dokumentumot. A legkisebb állomány 1200 dokumentumot jelent. A leggazdagabb állománnyal (40 000 db dokumentum felett) 2 iskola rendelkezik. Itt az éves gyarapodás 600 dokumentum felett van, ami jónak mondható. A többi iskolában teljesen szórt a kép. Van, ahol nincs gyarapodás (egy helyen), vagy minimális (egy helyen 42 dokumentum), de olyan is van (három helyen), ahol 1000 felett van.

Iskoláink könyvtárai a gyűjteményüket igyekeznek az iskola igényei szerint, és a minőség elvét érvényesítve, folyamatosan fejleszteni és gondozni. Ennek ellenére a legaggasztóbb az állomány minősége és frissessége. Jellemző negatívum, hogy a könyvtári állomány összetétele aránytalan. Sok az elavult tartalmú, fizikailag elhaszná-

lódott dokumentum a gyűjteményben. A legtöbb könyvtárban hiányzik a sok új dokumentum, hiányzik a mennyiség és a féleség; és akkor még nem is szóltunk a korszerű elektronikus dokumentumokról. Könyvtáraink a gyűjtemények fejlesztéséhez pályázatok révén próbálnak anyagi erőforrásokat keresni. Az elmúlt évben hat könyvtár pályázott sikerrel.

A tárgyi erőforrások negatív jellemzői közül kiemelem a nem kellően feltárt, nem szakszerűen kezelt gyűjteményeket. Az információs-kommunikációs technológiával való ellátottság is általában gyenge. Még mindig hiányoznak alapvető eszközök és felszerelési tárgyak. De ha minden előírt eszközzel rendelkezik is az iskolai könyvtár, azok karbantartása és folyamatos korszerűsítése akkor sem megoldott.

Az állomány nyilvántartása tizenhárom könyvtárban egyedi leltárkönyvben, négy helyen összesített (csoportos) leltárkönyvben történik. A nyilvántartás e módjáról nem adott választ három iskola. Az állományellenőrzést a 3/1975.(VIII.17.)KM-PM együttes rendelet alapján az állomány nagyságának megfelelően meghatározott évenként kell elvégezni. Ennek alapján hét iskola felel meg a törvényi kötelezettségének, ugyanakkor hét intézményben nem volt semmilyen állományellenőrzés az elmúlt tíz évben.

A számítógépes, multimédiás, hálózatba is kötött rendszer, amely a könyvtári szolgáltatásokat segíti és mindenki számára (tanuló, tanár!) hozzáférhető, tíz helyen működik. Egyáltalán nincs számítógép három helyen. A könyvtárszakmai működés gyenge pontja a számítógépes feldolgozás, pl. problémás az adatbevitel üteme. Sajátosan jellemző, hogy a könyvtári statisztikát nem vezetik pontosan, így hiteltelen az adatszolgáltatás.

Az elektronikus katalógus építése tizennégy helyen megindult, egyáltalán nincs hat helyen. A megoszlás: Szirén 7, Szikla 1, Corvina 2, Taninform-Libinform 2, George 1, IKSR 1. A számítógépes feldolgozottság még sehol sem teljes.

Az SZMSZ mellékleteként tartalmazza a könyvtár működési rendjét és a Gyűjtőköri szabályzatot tizennégy intézményben. Az evangélikus nevelő és oktató intézmények közül tizenegy a 16/1998. (IV. 8.) MKM rendelet jogszabállyal módosított 11/1994. (VI. 8.) MKM sz. rendelet alapján elkészítette, szakértővel véleményeztette és a fenntartó által elfogadott gyűjtőköri szabályzat szerint fejleszti könyvtári állományát az intézmény pedagógiai programjában megfogalmazott feladatoknak és szükségleteknek megfelelően. Egyáltalán nincs szabályzata öt könyvtárnak. Munkatervet és beszámolót rendszeresen négy, egyiket sem készít tíz iskolai könyvtáros.

Az iskola könyvtára szolgáltatásait és használati rendjét a helyi pedagógiai programnak, a könyvtárhasználati tanterveknek megfelelően szervezi meg. A könyvtár szolgáltatásait, a szolgáltatások igénybevételeinek módját, szabályait, feltételeit a könyvtár szervezeti és működési szabályzata fogalmazza meg tizenhét intézményben. A dokumentumok védelme, illetőleg a könyvtárhasználók jogainak érvényesítése érdekében a könyvtárhasználat részletes feltételeit a házirend rögzíti ugyancsak tizenhét helyen. Ennek megfelelően a házirendben leírt időben biztosított a könyvtárhasználat.

Muzeális dokumentumról öt iskola nyilatkozik, ezek közül négyen tudtak átlagosan százezer forintot fordítani – általában pályázatok segítségével – az állomány megóvására. Legjelentősebb gyűjteménye e tekintetben a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnáziumnak van. A negyvenezer kötetes könyvtárában negyvenhárom

ősnyomtatványt is őriznek. A kódextöredékek kutatása pedig már az 1940-es években elkezdődött. 1947-ig több mint háromszáz töredéket restauráltak az Országos Széchényi Könyvtárban. Ez a munka az 1970-es években folytatódott. A fragmentumok mindegyike komoly értéket képvisel, de kiemelkedik közülük az a 32 soros eredeti Gutenberg-töredék, amely az 1647-ben készített számadáskönyv kötéséből került elő. Ezt az egyedülálló ritkaságot és a többi Bibliatöredéket is 2008-ban – a Biblia éve alkalmából – szeretnék bemutatni a soproni Lábasház kiállító termeiben. Ez év februárjában négyszázhat középkori kódexlapot és töredéket kapott vissza a Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium könyvtára és az Evangélikus Konvent Könyvtára és Levéltára a Fragmenta Codicum akadémiai kutatócsoport restaurátori műhelyéből. Az egykori felbecsülhetetlen értékű, kézzel írott művekből származó töredékek egyebek mellett Arisztotelész, Vergilius, Suetonius és Szent Bernát műveiből származnak.

Az összes adat tükrében

*„Tegye mindenki, amit sorsa szerint tennie kell,
de ha ezt teszi, akkor tegye a lehető legtökéletesebben!”*

(Somerset Maugham)

Az iskolai könyvtárak működésének alapvető kritériumait, valamint a benne folyó szakmai tevékenység főbb jellemzőit közoktatási jogszabályok írják elő. (Az 1993. évi 79. sz. törvény a közoktatásról, a 11/1994-es MKM rendelet a közoktatási intézmények működéséről, az e rendelethez csatlakozó 3. és 7. sz. melléklet az iskolai könyvtárakról, illetve az intézmények kötelező /minimális/ felszereléséről és berendezéséről.)

Ezeknek a követelményeknek az evangélikus iskolák könyvtárai lehetőségeik szerint igyekeznek eleget tenni. Ahol lehetőség volt, ott az intézmények vezetői szívügyükként kezelték és kezelik a könyvtáros kollégákkal együtt az iskolai könyvtáraik helyzetének javítását, fejlesztését. Öröndetes, hogy két esetben hozzáépítéssel, máshol átköltözéssel, teremcserével, vagy a külön működő tanár- és diákkönyvtár egyesítésével alakították ki az iskolai könyvtárat.

A könyvtárak állománya összesen mintegy 331 000 dokumentumból áll. Ebből megoszlását tekintve: 142 000 könyv, 5567-féle elektronikus dokumentum. Más kérdés ezeknek az állományoknak a használati értéke a pedagógiai folyamatban. Különböző (nem szakmai) okok miatt ugyanis hagyományosan túl sok a holt anyag, az avult állomány rész az iskolai könyvtárakban. Másik jellemzője ezeknek a gyűjteményeknek a nyomtatott dokumentumok túlzó aránya.

További, egyre súlyosabb gondot okoz a gyűjtemények szervezésében, a helyes arányok kialakításában a tankönyvek elhelyezése. Ugyanakkor a gyűjtemények dokumentumtípusonkénti és műfaji arányait nem tudjuk megbízhatóan közzé tenni, mert a kérdőívek alapján beérkezett válaszok az adatszolgáltatásra, az összehasonlításra nem alkalmasak, nem kellően megbízhatóak.

A gyűjtemények kétötöde hozzáférhető szabadpolcon. Öröndetes, hogy az iskolák mindegyikében az állomány legalább fele szabad hozzáférésű, a használói terekben elérhető. Számos iskolában jelentős arányt tesznek ki a letéti állományok, ezekről azonban nincs értékelhető adatunk.

Az evangélikus iskolai könyvtárak éves gyarapodása az elmúlt évben átlagosan hat-száz dokumentum volt. A könyvtárak egytizede száznál kevesebb dokumentumot szerzett csak be, ugyancsak tizede azonban kétezerrel is többet. Valamivel több, mint tíz százalékukban a két és félmillió forint a beszerzett dokumentumok gyarapodási értéke, míg az átlag megközelíti az egymillió forintot. A dokumentumok vételére fölhasznált összeg éves átlaga valamivel több, mint kilencszázezer forint.

A tankönyvtárrá válás tendenciáját jelzik a beszerzési statisztikák is. A dokumentumokra fordított összes költségnek több mint kétharmadát tankönyvekre fordították az iskolák. Az pedig kifejezetten ijesztő, hogy a könyvtárak több mint egyharmadában a beszerzési érték háromnegyedét is meghaladják a tankönyvekre fordított költségek.

A 19/2002 (V.8.) OM r. szerint az újonnan épülő általános iskolákban a könyvtárak minimális alapterülete 52 m², középiskola esetében 80 m². Összesen tíz iskolánk könyvtára nem éri el ezt a kritériumot. A rendelkezésre álló könyvtárméret a legtöbb helyen nem biztosítja az elkülönített (szabadpolcos!) tároló, válogató, szolgáltató teret, illetve a legalább ugyanekkora, tehát egy osztály egyidejű foglalkoztatására alkalmas használói teret. (Ugyanakkor hat könyvtár alapterülete nagyobb 100 m²-nél!)

A működést akadályozó zsúfoltság mellett a néhány esetben még nem tudták megoldani az intézményekben a könyvtár célszerű berendezését, az elhasználódott, elavult infrastruktúra felújítását. Ugyanakkor még a jobb kondíciójú iskolákban is előfordul sajnos, hogy helyszűke miatt a délelőtti órákban csak elvi lehetőség van a könyvtári szakórák tartására, a gyakorlatban ilyenkor a könyvtárban (is) órarend szerinti tanítás folyik, nem könyvtári szakórák formájában.

Tizenhét iskolai könyvtárban van teljes munkaidőben foglalkoztatott könyvtáros-tanár. Csupán tíz mondhatja el magáról, hogy két-, vagy több számítógép segíti a feldolgozást, belső munkákat, a tájékoztatást, tájékozódást. Az egyéb feltételek hiányosságai miatt azonban az elektronikus- és informatikai háttér hiányos. Ezért internetes honlapjain is mindössze négy iskola tesz valamilyen formában említést az iskola könyvtáráról.

A hagyományos cédulakatalógusok építése mellett vagy helyett egyre több iskolában kezdtek el a helyi számítógépes adatbázis létrehozását integrált könyvtári rendszerek alkalmazásával. Sajnos még mindig sokféle (hat!) szoftvert használnak az elektronikus katalógust építő könyvtárak. A korszerű technológiai felszereltség: az integrált könyvtári rendszer tizennégy helyen van jelen. Az előrelépést azonban akadályozza az adatbevitelhez, a retrospektív konverzióhoz szükséges munkaidő (olykor szakértelem) hiánya.

Természetesen a technológiai háttér nem egyszerűen eszközi sajátosság, hanem a tartalmi- és szolgáltatási képesség fokmérője. A szolgáltatás minőségét befolyásoló tényezők: a könyvtárközi kölcsönzés, az irodalomkutatás, a témafigyelés, a bibliográfiai tájékoztatás jelentős mértékben jelennek meg a folyamatos könyvtárszakmai és pedagógiai munkában.

A működési feltételek milyensége nagymértékben meghatározza az iskolai könyvtár szolgáltató képességét, a szolgáltatások struktúráját és minőségi színvonalát. A felmért intézményeink értékelhető adatai szerint is látható, hogy a statisztika által is regisztrált kölcsönzési forgalom mellett nőtt a helyben használati esetek és az alkalmanként használt dokumentumok félesége és mennyisége. Az iskolák nagyobb részében

azonban a felsorolt tevékenységek a kölcsönzés mellett csak nehezen hódítanak teret, korlátozott mértékben vagy egyáltalán nem léteznek.

A szolgáltató képességet döntően a könyvtár működési feltételei határozzák meg (mindenekelőtt a könyvtáros-tanár szakmai és pedagógiai kompetenciája), részben pedig az általuk megteremthető szakmai felkészültség. A felmérésből is látható, hogy a differenciált, érdemi szolgáltatások jelentős része (tájékoztatás, irodalomkutatás, témafigyelés, az információkeresés technikájának megtanítása stb.) megoldhatatlan a könyvtár megfelelő szakmai színvonala, naprakész tájékoztató eszközök és források nélkül.

A direkt tájékoztató eszközök (kézikönyvtári anyagok) jelenléte mennyiségi és minőségi szempontból erősödött az állományon belül. Tapasztalataink szerint 6-8%-os az átlagérték, de a jobb körülmények között működő könyvtárakban a 15%-os állományi arányt is eléri a referensz gyűjtemény. Az állomány feltártságával kapcsolatos hiányosságok azonban sürgős szakmai döntéseket és segítséget kívánnak.

Az információs szolgáltatások: elektronikus- és internetes használhatóság és kihasználtság egyre szervezettebben épül be a tájékoztatásba. Jelentősen nőtt a tanulói- és tanári hozzáférési-, és felhasználói gyakoriság. A vizsgált iskolai könyvtárak több mint háromnegyedében van nyomtató. A könyvtárak kétharmadban van CD lejátszó, csaknem a felében pedig DVD lejátszó. Szkenner csak a könyvtárak szűk ötödében van, fax pedig elvétve akad. Meglepő a fénymásolók viszonylag alacsony aránya (négy!)

Az evangélikus iskolai könyvtárak közül tizenegyen a KIRSTAT (közoktatási intézmények statisztikai rendszere) adatszolgáltatói.

Az iskolai könyvtár kötelező nyitva tartási ideje - egy teljes munkaidejű könyvtárostánár alkalmazása esetén - heti 22 óra, amely a szakalkalmazott könyvtári munkaidejének csökkenésével arányosan kevesebb. Az intézményeink tényleges nyitvatartási ideje átlagosan heti 22 óra, tehát bőven megfelel a törvényi előírásnak. Más kérdés, hogy sajnos még néhány középiskolában is előfordul a kötelező 22 óra alatt maradó nyitva tartás, ugyanakkor az iskolák közel negyedében meghaladja az óraszám a kötelező másfélszeresét.

Kiemelkedő a középiskolai könyvtáraink muzeális gyűjteménye, melyet az intézményeink rangjukhoz méltóan - pályázati források kihasználásával és jelentős önerő ráfordításával - kezelnek. Azoknak a könyvtáraknak az SZMSZ-ében, amelyekben van iskolatörténeti gyűjtemény, annak kezelésének módjára részletesebben ki kell térni, figyelembe véve a 22/2005. (VII. 18.) NKÖM rendelet vonatkozó rendelkezéseit a muzeális dokumentumok védelméről. Ezt fontos iskolatörténeti és szakmatörténeti szempontból is.

A feltételeket és a szolgáltató képességet elemző adatok ismerete és elemzése mellett feltétlenül szem előtt kell tartanunk azt a tényt, hogy nagy múltú evangélikus iskoláink 1989-től indulhattak el ismételten. Az evangélikus egyháznak a két háború között több mint ötszáz oktatási intézménye volt, ma az összes egyházi oktatási intézmény sem éri el ezt a számot. Az evangélikus egyháznak az államosítás után nem maradt iskolája, 1989-ben kaphatta vissza a Fasori Evangélikus Gimnáziumot, amelynek tanévnyitója akkor országot, egyházat megrendítő nagy esemény volt. Emellett új iskolák is indulhattak, néhány iskolát pedig átvettünk önkormányzati fenntartásból. Az elmúlt tizenkilenc év alatt oktató-nevelő intézményeink szinte a semmiből fejlődtek a magyar okta-

tás vezető eredményeket elérő oktató-nevelő intézményeivé. Felmérések (amelyek azt vizsgálják, hogy az egyes iskolákban mekkora a hozzáadott érték ahhoz, amit a diákok otthonról és az általános iskolákból hoznak) bizonyítják az egyházi nevelés rendkívüli hatékonyságát.

1989-ben, negyven év után újra indulhatott az evangélikus oktatás. Egyházi vezetők, pedagógusok, lelkészek, gyülekezetek, egyházat szerető emberek újra élesztették, megalapozták az evangélikus iskolákat. Rendkívül sok munka, áldozatvállalás, szeretet, összefogás, akarat, remény és elsősorban hit kellett ehhez a munkához. Ugyanez a szeretet és elkötelezettség vezette a Magyarországi Evangélikus Egyház Evangélikus Országos Könyvtárának és Evangélikus Pedagógiai Központjának munkatársait, amikor elindították ezt a felmérést.

Az eredmények pontosan feltárták iskoláink könyvtárainak pozitív és negatív jellemzőit. Ebből kiindulva több évre meghatározzuk és megfogalmazzuk a könyvtáros kollégákkal a problémákat, hiányosságokat. Közös tudunk a könyvtáros-tanár kollégákkal mérlegelni: a célokat összevetni a feltételekkel, lehetőségekkel, szembesíteni azokat a követelményekkel és az elért eredményekkel. A szükséges változtatások felismerésében az Evangélikus Pedagógiai Központ hatékony segítséget nyújt.

Reményeink szerint a felmérés következtében átgondolt fejlesztési feladatok megvalósításának egyrészt az lehet az eredménye, hogy oktatási intézményeinkben jól működő iskolai könyvtáraink lesznek, másrészt korszerű iskolai könyvtárak jönnek létre.

Végül megköszönöm a vizsgálatot támogató Evangélikus Országos Könyvtár és az Evangélikus Pedagógiai Központ vezetőjének, valamennyi, a vizsgálat irányításában részt vállaló munkatársának, a felmérést végző iskolai könyvtáros kollégáknak, valamint az evangélikus iskolák vezetőinek mindazt a segítséget és támogatást, amelyet munkánk végzése során mindvégig megkaptunk.